

АНАЛІЗ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЇ БАЗИ З ПИТАНЬ ДОСТУПНОСТІ ОБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Чинне в Україні нормативно-правове забезпечення доступу інвалідів до об'єктів туристичної інфраструктури складається з таких компонентів:

- 1) міжнародно-правові акти;
- 2) акти законодавства України (закони України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України);
- 3) спеціалізовані стандарти і норми (державні стандарти, державні будівельні норми).

Нижче подано системний аналіз діючих в Україні норм щодо доступу інвалідів до об'єктів соціальної інфраструктури загалом і до туристичних об'єктів зокрема.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АКТИ

Питання забезпечення права інвалідів на доступ до соціальної інфраструктури неодноразово перебували у сфері уваги міжнародних інституцій, в т. ч. Організації Об'єднаних Націй.

03.12.1982 р. Консультаційний комітет Міжнародного року інвалідів при ООН схвалив *програму дій стосовно інвалідів*. У цьому документі наголошувалось на об'єднанні зусиль держав та громадян задля створення рівних можливостей, під чим мається на увазі процес, в результаті якого всі соціальні сфери, в т.ч. відпочинок, стають фізично доступними для всіх. Керівник підприємства, наголошувалось у документі, має зробити його доступним для осіб, що мають вади, і це стосувалось як державних, так і неурядових організацій.

20.12.1993 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила *Резолюцію 48/96 "Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів"*. Розкриваючи Правило 11 «Відпочинок та спорт», зазначена Резолюція зобов'язувала держави-члени ООН вжити заходів для забезпечення інвалідам рівних можливостей для відпочинку та занять спортом. Зокрема, наголошено, що державам слід вжити заходів для доступу інвалідів до місць відпочинку та занять спортом, готелів, пляжів, спортивних арен, спортивних зал тощо. Ці заходи мають передбачати підтримку персоналу, що здійснює програми з організації відпочинку та занять спортом, в т.ч. проекти, що передбачають розроблення методики забезпечення доступності.

Туристичні організації, бюро подорожей, готелі, громадські та інші організації, що займаються дозвіллям та організацією подорожей, як це впливає з Резолюції Генеральної асамблеї, повинні надавати послуги всім без винятку, беручи до уваги особливі потреби інвалідів. Задля досягнення цієї мети слід організувати відповідну підготовку кадрів.

Однак, згадані вище Всесвітня програма дій та Стандартні правила, попри їх важливість та непересічне значення у напрямку гарантування прав інвалідів, не мали характеру обов'язкових міжнародно-правових актів, а були по суті рекомендаціями.

Першим глобальним зобов'язальним актом з питань прав інвалідів стала **Конвенція ООН про права інвалідів**, прийнята Генеральною Асамблеєю 13 грудня 2006 року. У Конвенції серед інших знайшли відображення питання доступності для інвалідів об'єктів соціальної інфраструктури, що свідчить про непересічну важливість питання.

Щоб надати інвалідам можливість вести незалежний образ життя та брати всебічну участь у всіх його аспектах, йдеться у ст. 9 Конвенції, держави-учасники вживають належних заходів для забезпечення інвалідам доступу нарівні з іншими до фізичного оточення, транспорту, а також до об'єктів та послуг, що відкриті або надаються для населення, як у міських, так і у сільських районах. Ці заходи включають виявлення та усунення перешкод та бар'єрів, що заважають доступності та мають поширюватись, зокрема на будівлі, дороги, транспорт, інші внутрішні та зовнішні об'єкти.

Як відзначено у Конвенції, держави-учасники також вживають належних заходів для того, щоб:

- розробляти мінімальні стандарти та інструкції, що передбачають доступність об'єктів та послуг для населення, вводити їх у дію та слідкувати за їх дотриманням;
- забезпечувати, щоб приватні організації, котрі пропонують об'єкти та послуги для населення, враховували всі аспекти доступності для інвалідів;
- організувати для всіх залучених сторін інструктаж з проблем доступності, з якими стикаються інваліди.

Ст. 30 Конвенції вказує, що задля надання інвалідам можливості брати участь нарівні з іншими у дозвіллі та відпочинку, держави-учасники вживають належних заходів для забезпечення того, щоб інваліди мали доступ до спортивних, рекреаційних та туристичних об'єктів, а також для забезпечення доступу інвалідів до послуг з організації, дозвілля, туризму, відпочинку.

Слід зауважити, що Конвенція ООН про права інвалідів підписана Президентом України 24 вересня 2008 р. та очікує на ратифікацію Верховною Радою України.

У свою чергу, *Європейська соціальна хартія (переглянута) 1996 р.*, ратифікована Законом України від 14.09.2006 р., серед інших індивідуальних прав проголошує право інвалідів на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства. Розкриваючи це право, ст. 15 Хартії, зобов'язує держави сприяти їхній всебічній соціальній інтеграції та участі інвалідів у житті суспільства, зокрема, шляхом вжиття заходів, включаючи технічну допомогу, що спрямовані на усунення перешкод для спілкування та пересування і що надають доступ до транспорту, житла, культурної діяльності і відпочинку.

Згадані положення Європейської соціальної хартії (переглянутої) на відміну від актів ООН, про які йшлося вище, є частиною національного законодавства відповідно до ст. 9 Конституції України, оскільки Верховною Радою України надано згоду на обов'язковість Хартії (у формі ратифікації).

Кабінет Міністрів України розпорядженням від 26.04.2007 р. № 237-р затвердив план заходів щодо виконання положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2007-2010 роки. Зазначеним планом заходів передбачається постійний моніторинг дотримання виконавцями галузевих та регіональних програм під час забудови населених пунктів та реконструкції існуючої забудови вимог стосовно забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими можливостями до об'єктів соціальної інфраструктури.

Європейський парламент у *Резолюції щодо спільної стратегії Європейського Союзу по відношенню до України*, схвалений 15.03.2001 р., окрім іншого, наголосив на необхідності прийняття Україною необхідних законодавчих та оперативних заходів для боротьби проти дискримінації, заснованої на статевому, расовому та етнічному походженні, релігійних переконань та вірувань, інвалідності.

ЗАКони УКРАЇНИ

Одним з перших законів, прийнятих Верховною Радою після проголошення Декларації про державний суверенітет України, став *Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»*. Цей акт вперше в історії нашої держави на законодавчому рівні закріпив комплекс основ соціальної політики України щодо інвалідів та інвалідності.

Відповідно до ст. 26 зазначеного Закону органи державної влади, підприємства (об'єднання), установи і організації (незалежно від форм власності і господарювання) зобов'язувались створювати умови для безперешкодного доступу інвалідів до жилих, громадських і виробничих будинків, споруд, громадського транспорту, для вільного пересування в населених пунктах.

Планування і забудова населених пунктів, формування жилих районів, розробка проектних рішень, будівництво і реконструкція будинків, споруд та їх комплексів без пристосування для використання інвалідами, згідно із ст. 27 Закону **не допускається.**

У тих випадках, коли з об'єктивних причин неможливо пристосувати для інвалідів діючі об'єкти, за рішенням органів місцевого самоврядування за участю відповідних підприємств (об'єднань), установ і організацій створюються інші сприятливі умови життєдіяльності інвалідів, зокрема, будівництво спеціальних об'єктів. Фінансування зазначених заходів покладалось на місцеві бюджети, а також на підприємства, установи та організації, які не мають можливості пристосувати свої об'єкти для інвалідів.

Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні», говорячи про державну політику у сфері реабілітації інвалідів, передбачає формулювання вимог до об'єктів соціальної інфраструктури та інформації для створення безперешкодного доступу до них інвалідів шляхом усунення природних, комунікаційних і архітектурних перешкод. Закон покладає на центральні органи виконавчої влади обов'язок забезпечувати доступність для інвалідів об'єктів соціальної інфраструктури (ст.ст. 2, 10).

У свою чергу базовий для туристичної індустрії **Закон України «Про туризм»** зазначає в якості одного з основних пріоритетних напрямів державної туристичної політики забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, інвалідів. При цьому ст. 4 Закону розглядає туризм для інвалідів як окремий вид туризму.

На наше переконання, право інвалідів на доступність об'єктів соціальної інфраструктури тісно пов'язане зі свободою пересування, гарантованою ст. 33 **Конституції України**, а отже згадані законодавчі норми слід розглядати як спеціальні гарантії цієї конституційної свободи.

АКТИ ПРЕЗИДЕНТА ТА КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

Встановлені законодавчі гарантії забезпечення доступності соціальної інфраструктури для інвалідів, очевидно, не виявились дієвими на практиці. Це підтверджується тим, що Президент та Уряд неодноразово намагались виправити ситуацію шляхом видання своїх актів.

Так, **Указом Президента України від 02.12.2002 р. № 1112/2002 «Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту інвалідів та проведення в Україні у 2003 році Року людей з інвалідністю»** Кабінету Міністрів України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям доручалось розробити разом із Національною асамблеєю інвалідів України та затвердити державну програму, спрямовану на створення умов для безперешкодного доступу інвалідів до соціальної інфраструктури.

На виконання згаданого Указу Президента Кабінет Міністрів України постановою від 04.06.2003 р. № 863 затвердив **Програму забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення.**

Аналізуючи стан проблеми на 2003 р. Уряд зазначав, що у процесі містобудівної діяльності запроваджено комплекс державних стандартів та норм щодо проектування і будівництва житлових будинків, громадських будівель та споруд, планування і забудови сільських та міських поселень, формування середовища життєдіяльності маломобільних груп населення.

Разом з тим було визнано, що під час проектування та забудови населених пунктів потреби інвалідів майже не враховуються, не створено необхідних умов для експлуатації об'єктів житлового та громадського призначення всіма громадянами незалежно від стану їх здоров'я і ступеня мобільності, а координація дій установ та організацій з цих питань здійснюється недостатньо.

Основною метою Програми визначено посилення соціального захисту людей з обмеженими фізичними можливостями та створення сприятливих умов для їх життєдіяльності.

Для досягнення основної мети передбачалось здійснити нормативно-правове, науково-технічне, інформаційне та фінансове забезпечення виконання заходів, визначених Програмою.

У рамках виконання цієї Програми передбачено низку заходів, зокрема:

– удосконалення законодавства в частині пристосування об'єктів житлового та громадського призначення (у тому числі існуючих), вулично-шляхової мережі, транспортної, інформаційної і комунікаційної інфраструктури до потреб людей з обмеженими фізичними можливостями та встановлення відповідальності за невиконання таких норм.(2003-2004 рр.);

– перегляд будівельних норм і стандартів з урахуванням потреб людей з обмеженими фізичними можливостями з метою забезпечення їх безперешкодного доступу до об'єктів житлового та громадського призначення. (2003-2004 рр.);

– під час проектування, будівництва нових і реконструкції існуючих об'єктів житлового та громадського призначення облаштування окремих квартир, спеціально обладнаних і пристосованих для проживання та (або) обслуговування в них людей з обмеженими фізичними можливостями. (постійно, відповідальними визначені, в т.ч. обласні держадміністрації);

– під час коригування та розроблення генеральних планів, проектів детального планування, проектів забудови земельних ділянок урахування потреб людей з обмеженими фізичними можливостями. (постійно, відповідальними визначені, в т.ч. обласні держадміністрації);

– виробництво спеціального та допоміжного устаткування для облаштування ним транспортних засобів і об'єктів житлового та громадського призначення. (постійно, відповідальними визначені, в т.ч. обласні держадміністрації);

– включення до складу комісій з прийняття в експлуатацію об'єктів житлового та громадського призначення представників управлінь праці та соціального захисту населення місцевих органів виконавчої влади і громадських організацій інвалідів. (постійно, відповідальними визначені, в т.ч. обласні держадміністрації);

– затвердження переліків об'єктів житлового та громадського призначення, які підлягають першочерговому пристосуванню для потреб людей з обмеженими фізичними можливостями, і обладнати їх необхідними допоміжними засобами. (2003-2005 рр., відповідальними визначені, в т.ч. обласні держадміністрації);

– здійснення державного архітектурно-будівельний контролю за дотриманням вимог щодо забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення, виконанням проектних і ремонтних робіт з метою формування доступного середовища у населених пунктах, а також шляхово-магістральної інфраструктури, вокзалів, аеропортів тощо. (постійно, відповідальними визначені, в т.ч. обласні держадміністрації).

Офіційний аналіз виконання згаданої Програми не проводився, незважаючи на пряме доручення Президента України здійснити такий аналіз (Указ Президента України від 01.06.2005 р. № 900/2005).

Поява Указу Президента України від 01.06.2005 р. № 900/2005 **«Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»** мала шанс суттєво змінити стан доступності громадських об'єктів для інвалідів. В згаданому Указі Президент звернув увагу Кабінету Міністрів України на незадовільне виконання центральними та місцевими органами виконавчої влади вимог законодавства щодо створення належних умов для доступу людей з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури. Виходячи з цього, глава держави доручив Урядові вжити до 01.11.2005 року заходів щодо забезпечення безумовного додержання центральними та місцевими органами виконавчої влади законодавства щодо створення належних умов для доступу людей з інвалідністю до об'єктів соціальної інфраструктури

Указом, зокрема, передбачалось створення протягом 2005 року безпечних умов для користування інвалідами у візках, іншими маломобільними групами населення транспортною інфраструктурою (вокзалами, привокзальними територіями, переходами через залізничні колії тощо).

Державному комітету України з питань будівництва та архітектури, Державному комітету України з питань житлово-комунального господарства Президент доручив до 01.01.2006 року переглянути з урахуванням стандартів Європейського Союзу державні будівельні норми і правила з метою забезпечення безперешкодного доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів соціальної інфраструктури та вжити заходів щодо додержання цих норм та правил.

Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям було дано доручення вжити до 01.11.2005 року заходів щодо створення необхідних умов для вільного доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до будинків і приміщень місцевих органів виконавчої влади, закладів соціального захисту населення, охорони здоров'я, культури, фізкультурно-спортивних, культових споруд тощо.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.11.2005 р. № 444-р затверджено **план додаткових заходів щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями**. Цим планом, зокрема, було передбачено закладення в архітектурно-планувальних завданнях на проектування об'єктів житлового та громадського призначення виконання замовниками (інвесторами) вимог щодо облаштування таких об'єктів необхідними допоміжними засобами та щодо упорядження території забудови для забезпечення безперешкодного доступу до них осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Указом Президента України № 900/2005 та розпорядженням КМУ № 444-р було передбачено створення «комітетів доступності» як дорадчих та робочих органів при місцевих органах виконавчої влади. Типове положення про комітети забезпечення доступності інвалідів та інших маломобільних груп населення до об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури затверджено спільним наказом Міністерства будівництва, архітектури і житлово-комунального господарства України та Міністерства праці та соціальної політики України від 08.09.2006 р. № 300/339.

Питання забезпечення доступу інвалідів до соціальної інфраструктури фігурує як окремий блок у **Державній програмі розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року**, затвердженій Постановою Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 р. № 875.

Понад два роки після видання Указу № 900/2005 **Президент України в Указі від 18.12.2007, № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»** знову визнав за необхідне невідкладно здійснити додаткові заходи, спрямовані на підтримку людей з інвалідністю, створення належних умов для їх гармонійної інтеграції в суспільство, безперешкодного доступу до об'єктів соціальної інфраструктури,

Урядові було доручено проаналізувати стан виконання Указу Президента України від 01 червня 2005 року № 900, насамперед у частині створення належних умов для безперешкодного доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до будинків і приміщень центральних органів виконавчої влади, об'єктів соціальної інфраструктури, та за результатами такого аналізу вжити до 01 липня 2008 року заходів щодо його виконання у повному обсязі, передбачивши для цього під час доопрацювання проекту Закону України «Про Державний бюджет України на 2008 рік» необхідні кошти. Також Кабмін мав ужити в установленому порядку заходів щодо притягнення до відповідальності керівників центральних органів виконавчої влади за нестворення належних умов для доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до будинків і приміщень центральних органів виконавчої влади, об'єктів соціальної інфраструктури.

Міністерству регіонального розвитку та будівництва України, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям цього разу доручено встановити жорсткий контроль за врахуванням при будівництві нових, проведенні реконструкції та капітальних ремонтів існуючих будівель та приміщень закладів культури та охорони здоров'я, навчальних закладів, об'єктів житлового та громадського призначення потреб осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Доручення вжити до 01.05.2008 року заходів щодо створення умов для безперешкодного доступу осіб з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів соціальної інфраструктури було дане обласним, Київській та Севастопольській міським державним адміністраціям.

Дублювання доручень, наданих Указами від 01.06.2005 р. та 18.12.2007 р. центральному органу виконавчої влади у сфері архітектури та будівництва, а також обласним держадміністраціям, може свідчити про те, що вимоги президентського Указу № 900/2005 не стали дієвими та не були належно виконані.

Планом невідкладних заходів щодо розв'язання проблем соціального захисту інвалідів та забезпечення захисту їх прав, затвердженим розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03.12.2008 № 1513-р, передбачено посилення контролю за дотриманням державних будівельних норм, які стосуються вимог безперешкодного доступу осіб з обмеженими можливостями, запровадити ефективний механізм притягнення до відповідальності осіб, винних в їх порушенні.

Постановою Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 р. № 923 було затверджено Порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів, який набрав чинності з 01.01.2009 р. Відповідно до вказаного Порядку до складу приймальних комісій входили представники відповідних комітетів доступності (за згодою). Однак, іншою постановою КМУ від 20.05.2009 р. № 534 затверджено нову редакцію Порядку, у якій інститут комісійного прийняття об'єктів відсутній.

ДЕРЖАВНІ БУДІВЕЛЬНІ НОРМИ

Спеціалізовані нормативні вимоги щодо доступності, що мають найбільш практичне значення, містяться у державних будівельних нормах (ДБН).

Ст. 20 **Закону України «Про планування і забудову територій»** зазначає, що державні будівельні норми щодо планування і забудови та іншого використання територій розробляє та затверджує спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань містобудування та архітектури (нині - Мінбуд) за погодженням з іншими центральними органами виконавчої влади з питань, які належать до їх повноважень. Державні будівельні норми та інші нормативно-правові акти з питань планування і забудови територій є обов'язковими для суб'єктів містобудування.

Міністерство будівництва, архітектури і житлово-комунального господарства України (Мінбуд) запровадив у проектну практику державні будівельні норми, якими визначено вимоги щодо забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення, зокрема:

ДБН 360-92** "Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень";

ДБН В.2.2-9-99 "Громадські будинки і споруди. Основні положення";

ДБН В.2.2-16-2005 "Культурно-видовищні та дозвіллеві заклади".

ДБН В.2.2-20:2008 Будинки і споруди. Готелі

Також, наказом Мінбуду від 02.11.2006 № 362 затверджено державні будівельні норми ДБН В 2.2-17:2006 "Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення", які набрали чинності з 01.05.2007 р. та є узагальнюючим нормативним документом із питань доступності. Вимоги цього документа поширюються на проектування та реконструкцію цивільних (житлових та громадських) будинків та споруд з урахуванням потреб людей, які відносяться до маломобільних груп населення, функціонально-планувальні елементи будинків і споруд, їх земельні ділянки.

У ДБН "Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення" маломобільні групи населення (МГН) визначені як *люди, що відчують труднощі при самотійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні в просторі. До маломобільних груп населення тут віднесені інваліди, люди з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки, люди старшого (похилого) віку, люди з дитячими колясками тощо.*

Як зазначено у ДБН, при проектуванні та реконструкції громадських і житлових будинків слід передбачати для інвалідів і громадян інших маломобільних груп населення умови життєдіяльності, однакові з рештою категорій населення.

При проектуванні об'єктів, доступних для МГН, повинні бути забезпечені:

- доступність місць цільового відвідування і безперешкодність переміщення всередині будинків і споруд;
- безпека шляхів руху (у тому числі евакуаційних), а також місць проживання, обслуговування і прикладення праці;
- своєчасне отримання МГН повноцінної і якісної інформації, яка дозволяє орієнтуватися в просторі, використовувати обладнання (у тому числі для самообслуговування), отримувати послуги, брати участь у трудовому і навчальному процесах;
- зручність і комфорт середовища життєдіяльності.

Проектні рішення об'єктів, доступних для інвалідів, також не повинні обмежувати умови життєдіяльності інших груп населення, а також ефективність експлуатації будинків. З цією метою слід проектувати адаптовані до потреб інвалідів універсальні елементи будинків і споруд, які використовуються усіма групами населення. Необхідність застосування спеціалізованих елементів, що враховують специфічні потреби інвалідів, установлюється завданням на проектування.

Нижче наводимо вимоги до окремих елементів будівель, передбачені ДБН. Більшість вимог, наведених тут, взято з ДБН "Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення" та ДБН «Громадські будинки та споруди».

Входи і шляхи руху до будинків

У будинку повинен бути як мінімум один вхід, пристосований для МГН, з поверхні землі і з кожного доступного для МГН підземного або надземного переходу, з'єднаного з цим будинком.

Зовнішні сходи і пандуси повинні мати поручні з урахуванням технічних вимог до опорних стаціонарних пристроїв згідно з чинними нормативними документами.

За ширини сходів на основних підходах до будинку 2,5 м і більше слід додатково передбачати розділові поручні. Вхідна площадка при входах, доступних МГН, повинна мати: навіс, водовідвід, а залежно від місцевих кліматичних умов - підігрів, що встановлюється завданням на проектування.

Поверхні покриття вхідних площадок і тамбурів повинні бути твердими, не допускати ковзання при намоканні і мати поперечний уклон у межах 1-2 %.

Приміщення, де можуть перебувати інваліди на кріслах-колясках, слід розміщувати на рівні входу, найближчого до поверхні землі. При іншому розміщенні приміщень по висоті будинку, крім сходів, слід передбачати пандуси, ліфти, піднімальні платформи, вертикальні підйомники або інші пристрої для переміщення інвалідів.

Конструктивні елементи всередині будинків і пристрої, розташовані в габаритах шляхів руху на стінах і інших вертикальних поверхнях, повинні мати заокруглені краї, а також не повинні виступати більше ніж на 0,1 м на висоті від 0,7 до 2,0 м від рівня підлоги. При розміщенні пристроїв, покажчиків на розташованій окремо опорі вони не повинні виступати більше ніж на 0,3 м.

Ділянки підлоги на шляхах руху МГН на відстані 0,6 м перед дверними прорізами і входами на сходи і пандуси, а також перед поворотом комунікаційних шляхів повинні мати попереджувальну рифлену і (або) контрастно забарвлену поверхню. Допускається передбачати світлові маячки.

Килимові покриття на шляхах руху повинні бути щільно закріплені, особливо на стиках полотнин і по краях різномірних покриттів.

Прозорі двері й огорожі слід виконувати з ударно міцного матеріалу. На прозорих полотнинах дверей слід передбачати яскраве контрастне маркірування заввишки не менше 0,1 м і завширшки не менше 0,2 м, розташоване на рівні не нижче 1,2 м і не вище 1,5 м від поверхні пішохідного шляху.

На шляхах руху МГН у будинках та спорудах не допускається застосовувати обертові двері та турнікети завширшки менше ніж 0,85 м.

На шляхах руху МГН рекомендується застосовувати двері на завісах однобічної дії з фіксаторами у положеннях "відчинено" і "зачинено". Слід також використовувати двері, що забезпечують затримку автоматичного зачинення дверей тривалістю не менше 5 с.

Дверні прорізи не повинні мати порогів і перепадів висот підлоги. За необхідності влаштування порогів їх висота або перепад висот не повинні перевищувати 0,025 м.

Таблиця 1. Параметри шляхів руху для МГН

Параметри	Граничні значення
Глибина тамбурів і тамбур-шлюзів	Не менше 1,8 м.
Ширина шляху руху в коридорах, приміщеннях, галереях тощо при русі крісла-коляски в одному напрямку	Не менше 1,5 м.
Ширина шляху руху в коридорах, приміщеннях, галереях тощо при зустрічному русі крісел-колясок	Не менше 1,8 м.
Ширина проходу в приміщенні з обладнанням і меблями	Не менше 1,2 м.
Ширина балконів і лоджій	Не менше 1,5 м. у просвіті
Ширина коридору або переходу в інший будинок	Не менше 2,0 м.
Підходи до обладнання і меблів м, за необхідності повороту крісла-коляски на 90°.	не менше 0,9 м. не менше 1,2 м.
Діаметр зони для самостійного розвороту на 90-180° інваліда на кріслі-колясці	Не менше 1,5 м
Вільний простір біля столів, прилавоків і інших місць обслуговування, біля настінних приладів, апаратів і пристроїв	Не менше 0,9 м x 1,5 м.
Глибина простору для маневрування крісла-коляски перед дверима при відчиненні "від себе"	Не менше 1,2 м.
Глибина простору для маневрування крісла-коляски перед дверима при відчиненні "до себе"	Не менше 1,5 м.
Ширина дверних і відкритих прорізів у тіні, а також виходів із приміщень і з коридорів у сходову клітку	Не менше 0,9 м.
Ширина дверних і відкритих прорізів при глибині косяка відкритого прорізу більше 1,0 м	по ширині комунікаційного проходу, але не менше 1,2 м.

Як зазначено у ДБН «Громадські будинки та споруди», висота порогів не повинна перевищувати 0,025 м. Не слід використовувати поодинокі сходинки на шляху руху людей. За наявності у приміщенні уступу з перепадом рівнів підлоги 0,25 м і більше на верхньому рівні необхідно передбачати огорожу заввишки 0,9 м або інші пристрої.

Об'єкти і пристрої (поштові скриньки, укриття таксофонів, інформаційні щити та ін.), що розміщуються на стінах будинків, споруд або окремих конструкціях, а також елементи і частини будинків та споруд, що виступають, не повинні скорочувати простору, необхідного для проїзду та маневрування крісла-коляски.

Сходи і пандуси

При розрахунковій ширині маршу сходів 2,5 м і більше слід передбачати додаткові розділові поручні.

Усі сходинок в межах маршу повинні бути однакової геометрії і розмірів по ширині проступу і висоті підйому сходинок. Допускається змінювати малюнок проступів нижніх сходинок першого маршу відкритих сходів.

Сходинок сходів на шляхах руху інвалідів і інших маломобільних груп населення повинні бути суцільними, рівними, без виступів і із шорсткуватою поверхнею. Ребро сходинок повинно мати заокруглення радіусом не більше 0,05 м. Бічні краї сходинок, що не примикають до стін, повинні мати бортики заввишки не менше 0,02 м.

Слід передбачати бортики заввишки не менше 0,05 м по поздовжніх краях маршів пандусів, а також уздовж крайки горизонтальних поверхонь при перепаді висот більше 0,45 м для запобігання зісковзуванню тростини або ноги.

Уздовж обох боків усіх сходів і пандусів, а також біля всіх перепадів висот більше 0,45 м. необхідно встановлювати огорожу з поручнями.

Поручень перил з внутрішнього боку сходів повинен бути безперервним по всій їх висоті. Завершальні частини поручня повинні бути довші маршу або похилої частини пандуса на 0,3 м.

Відповідно до ДБН «Громадські будинки та споруди» для інвалідів та інших маломобільних груп населення у громадських будинках один з основних входів повинен бути обладнаний пандусом або іншим пристроєм, що забезпечує можливість підйому інваліда на рівень входу до будинку, його 1-го поверху або ліфтового холу. Такий вхід повинен бути захищений від атмосферних опадів; перед ним слід влаштовувати площадку розміром не менше 1 м x 2,5 м з дренажем.

Пандуси та сходи слід, зокрема, передбачати у місцях перепаду рівнів, який перевищує 0,04 м, між горизонтальними ділянками пішохідних шляхів або підлоги в будинках.

Несучі конструкції пандусів слід виконувати з негорючих матеріалів з межею вогнестійкості не менше R60 з дотриманням вимог ДСТУ Б В. 1.1-4.

На верхній або бічній, зовнішній відносно до маршу поверхні поручнів перил повинні передбачатися рельєфні позначення поверхів.

Слід передбачати бортики заввишки не менше 0,05 м по поздовжніх краях маршів пандусів, а також уздовж крайки горизонтальних поверхонь при перепаді висот більше 0,45 м для запобігання зісковзуванню тростини або ноги.

На початку і в кінці кожного підйому пандуса слід влаштовувати горизонтальні площадки завширшки не менше ширини пандуса і завдовжки не менше 1,5 м. Довжина проміжних горизонтальних площадок гвинтового пандуса по внутрішньому його радіусу повинна бути не менше 2 м. При зміні напрямку руху пандуса ширина горизонтальної площадки повинна забезпечувати можливість повороту крісла-коляски.

Таблиця 2. Параметри сходів та пандусів

Параметри	Граничні значення
Ширина маршру сходів	не менше 1,35 м.
Ширина проступів сходів	не менше 0,3 м.
висота підйому сходинок	не більше 0,15 м.
Уклони сходів	1:2
Уклон пандуса Уклон пандуса при перепаді висот підлоги на шляхах руху 0,2м. і менше	не більше 8% не більше 10%
Максимальна висота одного підйому (маршу) пандуса	не більше 0,8 м при уклоні не більше 8 %.
Ширина пандуса при виключно односторонньому русі в решті випадків	не менше 1,2 м не менше 1,8 м.
Висота поручнів пандусів	0,7 і 0,9 м
Висота поручнів сходів	0,9 м.
Ширина проступів для зовнішніх сходів для внутрішніх сходів у будинках	не менше 0,4 м. не менше 0,3 м.
Висота підйому сходинок для зовнішніх сходів для внутрішніх сходів у будинках	не більше 0,12 м. не більше 0,15 м.

ДБН «Громадські будинки та споруди. Основні положення» містять такі вимоги до уклону пандусів на шляхах пересування:

- усередині будинку, споруди – не більше 1:6;
- зовні – не більше 1:8;
- на шляхах пересування інвалідів на колясках – не більше 1:12.

По обидва боки пандуса чи сходового маршру повинна передбачатися огорожа заввишки не менше 0,9 м з поручнями.

Ліфти і підйомники

Будинки та споруди слід обладнувати пасажирськими ліфтами та підйомниками (нахиленими або вертикальними піднімальними платформами тощо) у випадку розміщення приміщень, відвідуваних інвалідами на кріслах-колясках, на поверхах вище або нижче поверху основного входу до будинку (першого поверху). Вибір способу підйому інвалідів і можливість дублювання цих способів підйому встановлюються у завданні на проектування.

Відповідно до ДБН «Громадські будинки та споруди. Основні положення» влаштування ліфтів або інших підйомників є обов'язковим для будинків з різницею позначок рівнів підлоги вхідного вестибюлю та підлоги верхнього поверху (крім технічного верхнього) 13,2 м і більше

Пасажирські ліфти слід передбачати в будинках

- готелів, мотелів вищих розрядів «А» та «Б» – заввишки 2 поверхи та більше;
- готелів, мотелів, турбаз I розряду – заввишки 3 поверхи та більше;
- готелів, мотелів, турбаз II розряду і нижче, інших закладів відпочинку та туризму – заввишки 4 поверхи та більше;
- підприємств громадського харчування – при розташуванні залів вище 3-го поверху.

Відповідно до ДСТУ 4269-2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів» пасажирські ліфти мають бути обладнані у тризіркових готелях з більш ніж 3-ма поверхами, чотиризіркових готелях, що мають більше двох поверхів та п'ятизіркових готелях, що мають більше одного поверху.

Необхідність влаштування ліфтів та інших засобів вертикального транспорту в громадських будинках меншої поверховості та висоти, а також не вказаних в цьому пункті, встановлюється завданням на проектування.

Кількість пасажирських ліфтів встановлюється розрахунком, але не може бути менше двох. Допускається другий ліфт замінити вантажним, у якому дозволяється перевозити людей, якщо за розрахунком вертикального транспорту достатньо встановлення одного пасажирського ліфта.

Кабіна ліфта, призначеного для користування інвалідом на кріслі-колясці, повинна мати внутрішні розміри не менше, м: ширина - 1,1; глибина - 1,4. Для нового будівництва громадських та виробничих будинків рекомендується застосовувати ліфти із шириною дверного прорізу не менше 0,9 м. В решті випадків розмір дверного прорізу встановлюється у завданні на проектування

Виходи з підйомника слід передбачати лише на рівні поверхів, що мають приміщення для проживання або цільового відвідування інвалідами.

У будинках заввишки 2 і більше поверхів, приміщення яких розраховані на відвідування або мешкання інвалідів, слід передбачати не менше одного ліфта (пасажирського або вантажного) глибиною кабіни не менше 2,1 м, який забезпечує під час пожежі, землетрусу та інших надзвичайних ситуацій можливість евакуації інвалідів та людей літнього віку, що не здатні до самостійного пересування по сходах і пандусах, а також транспортування пожежних і рятувальних підрозділів.

Шляхи евакуації

Проектні рішення будинків і споруд повинні забезпечувати безпеку МГН відповідно до вимог ДБН В. 1.1 -7 з урахуванням мобільності інвалідів різних категорій.

Місця обслуговування і (або) постійного перебування МГН повинні розташовуватися на мінімально можливих відстанях від евакуаційних виходів із приміщень, з поверхів і з будинків назовні. Відстань від дверей приміщення з перебуванням інвалідів, що виходить у тупиковий коридор, до евакуаційного виходу з поверху або назовні не повинна перевищувати 15 м (в інших випадках – 30 м.)

Посадкові місця (столи) для інвалідів у залах підприємств громадського харчування слід розташовувати поблизу від евакуаційного виходу, але в непрохідній зоні.

Таблиця 3. Параметри евакуаційних шляхів

Параметри	Граничні значення
Ширина дверей із приміщень, у яких перебуває не більше 15 осіб	0,9 м.
Ширина прорізів і дверей в інших випадках, проходів усередині приміщень	1,2 м.
Ширина перехідних лоджій і балконів	1,5 м.
Ширина коридорів, пандусів, що використовуються для евакуації	1.8 м.

Не допускається передбачати шляхи евакуації МГН по сходах типу С-3 (тобто зовнішніх відкритих).

Пандус, який слугує шляхом евакуації з вище розташованих поверхів у будинку або споруді, які реконструюються, повинен бути безпосередньо зв'язаний через тамбур з виходом назовні.

Таблиця 4. Розрахунок площі пожежобезпечної зони.

Категорія	м ² /люд
Інвалід у кріслі-колясці	2,40;
Інвалід у кріслі-колясці із супровідним	2,65;
Інвалід, що переміщується самостійно	0,75;
Інвалід, що переміщується із супровідним	1,00.

Примітка: площа пожежобезпечної зони повинна бути розрахована на всіх інвалідів, що залишилися на поверсі, виходячи з питомої площі, що припадає на одну людину, яка рятується, за умови можливості її маневрування

Внутрішнє обладнання

Системи засобів інформації і сигналізації про небезпеку повинні бути комплексними і передбачати візуальну, звукову і тактильну інформацію в приміщеннях (крім приміщень з мокрими процесами), призначених для перебування всіх категорій інвалідів. м інтер'єра.

Замкнуті простори будинків (приміщення різного функціонального призначення, кабінка туалету, ліфт тощо), а також ліфтові холи, де маломобільний громадянин, у тому числі з дефектами слуху, може опинитися один, повинні бути обладнані двостороннім зв'язком з диспетчером або черговим. В інших випадках слід передбачати кнопку дзвоника. У громадських туалетах електричний дзвоник або сповіщувач повинен виводитися в кімнату чергового. У таких приміщеннях (кабінах) повинно передбачатися аварійне освітлення.

Скляні двері, що не мають обрамлення, необхідно забезпечувати покажчиками, які мають площу не менше 0,02 м² і розташовуються на висоті 0,7-1,5 м від рівня підлоги. Це саме стосується дверей, що відчиняються на обидва боки.

Двері на петлях, що гойдаються, та двері-вертушки на шляхах пересування інвалідів передбачати забороняється. У нижній частині полотен дверей, якими користуються інваліди на колясках, застосовується прозоре застосування, розташоване не вище 0,9 м від рівня підлоги. Для застосування використовується загартоване скло, захищене протиударною смугою на висоту 0,3 м від підлоги; на склі повинен бути покажчик, що відповідає зазначеним вище параметрам

Слід застосовувати дверні ручки, запори, засувки й інші прилади відчинення і зачинення дверей, що повинні мати форму, яка дозволяє інвалідові керувати ними однією рукою (кулаком) і не вимагає застосування надто великих зусиль або значних поворотів руки у зап'ясті. Доцільно орієнтуватися на застосування легко керованих приладів і механізмів, а також П-подібних ручок.

Ручки на полотнах розсувних дверей повинні встановлюватися так, щоб при повністю відчинених дверях ці ручки були легко доступними по обидва боки стіни.

Таблиця 5. Параметри деяких елементів внутрішнього обладнання

Параметри	Значення
Прилади для відчинення і зачинення дверей, горизонтальні поручні, ручки, важелі,	0,85 - 1,1 м від підлоги
крани і кнопки різних апаратів, отвори торговельних і квиткових автоматів та інші пристрої,	не менше 0,4 м від бічної стіни приміщення або іншої вертикальної поверхні.
Ручки дверей, розташованих у куті коридору або приміщення,	не менше 0,6 м від бічної стіни
Інформаційні позначення всередині будинку (крім дверних)	висота 1,4 м - 1,75 м.

Санітарно-гігієнічні приміщення

У громадських туалетах, у тому числі розташованих у громадських будинках (крім зазначених у ДБН В.2.2-9), необхідно передбачати не менше однієї універсальної кабінки, доступної для всіх категорій громадян.

У будь-яких громадських будинках при розрахунковій чисельності відвідувачів 50 осіб і більше або у разі розрахункової тривалості перебування відвідувача в будинку 60 хв і більше слід передбачати туалет з універсальною кабіною.

У приміщеннях громадських душових слід передбачати не менше однієї кабіни, обладнаної для інваліда на кріслі-колясці, перед якою слід передбачати простір для маневрування крісла-коляски.

Універсальна кабіна туалету загального користування повинна мати розміри в плані неменше, м: ширина - 1,65, глибина - 1,8. У кабіні поруч з унітазом слід передбачати простір для розміщення крісла-коляски, а також гачки для одягу, милиць і іншого приладдя.

Відповідно до 4269-2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів» у загальнодоступній частині готелю принаймні один туалет повинен бути пристосований до потреб інвалідів.

У санітарно-гігієнічних приміщеннях, призначених для інвалідів, що рухаються з допомогою крісел-колясок, допоміжних засобів або пристосувань, слід передбачати встановлення поручнів, штанг, підвісних трапецій або іншого обладнання, а душові кабіни для інвалідів обладнувати стаціонарним сидінням чи таким, що відкидається.

У призначеній для інвалідів кабіні туалету загального користування слід передбачати, крім того, гачки для одягу, милиць та інших речей.

Індивідуальні шафи для зберігання одягу інвалідів, що користуються кріслом-коляскою, у роздягальнях спортзалів слід розташовувати в нижньому ярусі заввишки не більше 1,3 м від підлоги. При відкритому способі зберігання домашнього одягу гачки в роздягальнях повинні встановлюватися на тій же висоті.

Таблиця 6. Параметри санітарно-гігієнічних приміщень для інвалідів

Санітарно-побутові приміщення, їх елементи	Розміри в плані (у чистоті) не менше, м
Кабіни душових: закриті відкриті і з наскрізним проходом; кабіни напівдушів	1,8 x 1,8 1,2 x 0,9
Кабіни особистої гігієни жінок	1,8x2,6
Кабіни туалетів	1,8x 1,65
Лави в гардеробних	0,6x0,8
Шафи в гардеробних для вуличного і домашнього одягу	0,4x0,5
Ширина проходів для кабін душових закритих і відкритих, умивальників групових і одиночних, туалетів, пісуарів	1,8
Ширина проходів між рядами для гардеробних з лавами (з урахуванням лав)	2,4
Ширина проходів між рядами для гардеробних без лав	1,8

Рекомендується застосування водопровідних кранів важільної або натискної дії, а за можливості - керованих електронними системами. Керування спуском води в унітазі рекомендується розташовувати на бічній стіні кабіни.

Зони обслуговування відвідувачів

У зоні обслуговування відвідувачів громадських будинків і споруд різного призначення слід передбачати місця для інвалідів і інших мало мобільних груп населення із розрахунку не менше 5% загальної місткості закладу або розрахункової кількості відвідувачів, у тому числі і при виділенні зон спеціалізованого обслуговування МГН у будинку.

У громадських будинках та спорудах, що обслуговують інвалідів та інші маломобільні групи населення, площу приміщень вестибюльної групи слід збільшувати з урахуванням людей, які супроводжують інвалідів, з розрахунку 0,5 м² на кожного інваліда.

Приміщення, зони та місця надання послуг, що відвідуються МГН, належить, як правило, розташовувати на рівні, найближчому до поверхні землі. В інших випадках слід передбачати сходи, пандуси, ліфти та інші пристосування для переміщення маломобільних відвідувачів.

За наявності декількох ідентичних місць (приладів, пристроїв тощо) обслуговування відвідувачів 5% їхньої загальної кількості, але не менше одного, повинні бути запроєктовані так, щоб інвалід міг ними скористатися.

На кожному поверсі, доступному для МГН, слід передбачати зони відпочинку на 2-3 місця, у тому числі і для інвалідів на кріслах-колясках.

Зона обслуговування маломобільних відвідувачів біля столів, прилавків і робочих місць повинна мати вільний простір розмірами у плані не менше 0,9 м x 1,5 м.

Робочі поверхні кіосків, прилавків для торгівлі та обслуговування населення, стояків або їх частин у гардеробах, буфетах, реєстратурах, вікна касових кабін тощо слід розташовувати на висоті не більше 0,8 м від рівня пішохідної частини шляху або підлоги приміщення.

При проектуванні інтер'єрів, підбиранні та розміщенні приладів і пристроїв, технологічного й іншого обладнання слід виходити з того, що зона досяжності для відвідувача у кріслі-колясці повинна знаходитися в межах:

- при розташуванні збоку від відвідувача - не вище 1,4 м і не нижче 0,3 м від підлоги;
- при фронтальному підході - не вище 1,2 м і не нижче 0,4 м від підлоги.

Поверхня столів індивідуального користування, прилавків і інших місць обслуговування, що використовуються відвідувачами на кріслах-колясках, повинна знаходитися на висоті не більше 0,8 м над рівнем підлоги.

У зальних приміщеннях не менше двох розосереджених виходів повинні бути пристосовані для проходу МГН.

Відстань від будь-якого місця перебування інваліда в зальному приміщенні до евакуаційного виходу в коридор, фойє, назовні не повинна перевищувати 40 м. Ширина проходів повинна бути збільшена на ширину вільного проїзду крісла-коляски (0,9 м).

Спеціальні вимоги до земельних ділянок

У проектах повинні бути передбачені умови безперешкодного і зручного пересування МГН по ділянці до будинку або по території підприємства, комплексу споруд, транспортної інфраструктури, зелених зон (парки, сквери тощо).

Ширина шляху руху на ділянці при зустрічному русі інвалідів на кріслах-колясках повинна бути не менше 1,8 м з урахуванням габаритних розмірів крісел-колясок.

Поздовжній уклон шляху руху, по якому можливий проїзд інвалідів на кріслах-колясках, не повинен перевищувати 5 %. При влаштуванні з'їздів із тротуару біля будинку та в затінених місцях допускається збільшувати поздовжній уклон до 10% на протязі не більше 10 м. Поперечний уклон шляху руху має перебувати в межах 1-2%.

Висоту бордюрів по краях пішохідних шляхів на ділянці рекомендується приймати не більше 0,05 м. Висота бортового каменю в місцях перетину тротуарів із проїзною частиною, а також перепад висот бордюрів, бортових каменів уздовж експлуатованих газонів і озелених майданчиків, що прилягають до шляхів пішохідного руху, не повинні перевищувати 0,04 м.

Для покриття пішохідних доріжок, тротуарів і пандусів не допускається застосування насипних або крупноструктурних матеріалів, що перешкоджають пересуванню МГН на кріслах-колясках або з милицями. Покриття з бетонних плит повинно бути рівним, а товщина швів між плитами - не більше 0,015 м.

На шляхах руху МГН не допускається застосовувати непрозорі хвіртки на навісних завісах двосторонньої дії, хвіртки з обертовими полотнинами, а також турнікети завширшки менше ніж 0,85м.

Для відкритих сходів на перепадах рельєфу рекомендується приймати ширину проступів не менше 0,4 м, висоту підйомів сходинок - не більше 0,12 м. Усі сходинки у зовнішніх сходах у межах одного маршруту повинні бути однаковими за формою в плані, за розмірами ширини проступу і висоти підйому сходинок. Поперечний уклон зовнішніх сходинок повинен бути в межах 1-2 %.

Сходи повинні дублюватися пандусами, а за необхідності - іншими засобами підйому та відповідати вимогам ДБН В.2.3-5 «Споруди транспорту. Вулиці та дороги населених пунктів».

Вхід на територію або ділянку слід обладнувати доступними для інвалідів елементами інформації про об'єкт.

Вхід на ділянку житлового одноквартирного будинку рекомендується обладнувати контрольно-охоронними приладами або пристроями сигналізації, що передають інформацію до житла для людей з вадами зору і дефектами слуху.

На відкритих індивідуальних автостоянках біля закладів обслуговування слід виділяти не менше 10% місць (але не менше одного місця) для транспорту інвалідів. Ці місця повинні позначатися знаками, прийнятими в міжнародній практиці.

Місця для особистого автотранспорту інвалідів бажано розміщувати поблизу входу, доступного для інвалідів, але не далі 50 м, Ширина зони для паркування автомобіля інваліда повинна бути не менше 3,5 м.

Майданчики для зупинки спеціалізованих засобів громадського транспорту, що перевозять лише інвалідів, слід передбачати на відстані не далі 100 м від входів до громадських будинків, доступних для МГН.

Відповідно до ДБН «Громадські будинки та споруди» огорожа сходів, сходових площадок і пандусів на ділянці забудови, а також матеріали шляхового покриття повинні забезпечувати безпечне пересування пішоходів, включаючи маломобільні групи населення з урахуванням руху колясок для дітей та інвалідів. Зовнішні сходи (або їх частини) і площадки заввишки від рівня тротуару більше 0,45 м при входах до будинку повинні мати огорожу.

Використані джерела

1. Конституція України від 28.06.1996 р.
2. Конвенція ООН про права інвалідів від 13.12.2006 р.
3. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів від 03.12.1982 р.
4. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. 48/96 "Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів"
5. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 03.05.1996 р
6. Резолюція Європейського парламенту щодо спільної стратегії Європейського Союзу по відношенню до України від 15.03.2001 р.
7. Закон України про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні від 21.03.1991 р. № 875-XII
8. Закон України про реабілітацію інвалідів в Україні від 06.10.2005 р. № 2961-IV.
9. Закон України про туризм від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР.
10. Закон України про планування і забудову територій від 20.04.2000 р. № 1699-III.
11. Указ Президента України від 02.12.2002 р. № 1112/2002 «Про додаткові заходи щодо посилення соціального захисту інвалідів та проведення в Україні у 2003 році Року людей з інвалідністю»
12. Указ Президента України від 01.06.2005 р. № 900/2005 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»
13. Указ Президента України від 18.12.2007, № 1228/2007 «Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями»
14. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2003 р. № 863 про затвердження Програми забезпечення безперешкодного доступу людей з обмеженими фізичними можливостями до об'єктів житлового та громадського призначення.
15. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 р. № 875 про затвердження Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року
16. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.10.2008 р. № 923 про Порядок прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів
17. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.11.2005 р. № 444-р про затвердження плану додаткових заходів щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями
18. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.04.2007 р. № 237-р про затвердження плану заходів щодо виконання положень Європейської соціальної хартії (переглянутої) на 2007-2010 роки.
19. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03.12.2008 № 1513-р про затвердження плану невідкладних заходів щодо розв'язання проблем соціального захисту інвалідів та забезпечення захисту їх прав.
20. Державні будівельні норми ДБН В.2.2-9-99 "Громадські будинки і споруди. Основні положення";
21. Державні будівельні норми ДБН В.2.2-16-2005 "Культурно-видовищні та дозвіллієві заклади".
22. Державні будівельні норми ДБН В.2.2-20:2008 «Будинки і споруди. Готелі»
23. Державні будівельні норми ДБН В.2.2-17:2006 "Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення",
24. Національний стандарт ДСТУ 4269-2003 «Послуги туристичні. Класифікація готелів»
25. Наказ Міністерства будівництва, архітектури і житлово-комунального господарства України та Міністерства праці та соціальної політики України від 08.09.2006 р. № 300/339 про затвердження Типового положення про комітети забезпечення доступності інвалідів та інших маломобільних груп населення до об'єктів соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури.
26. Лист Міністерства будівництва, архітектури і житлово-комунального господарства України від 08.11.2006 р. № 17/12-1014 щодо нормативного забезпечення проблеми безперешкодного доступу інвалідів до об'єктів житлового та громадського призначення
27. Доступність до об'єктів житлового та громадського призначення для людей з особливими потребами. Методичний посібник К., 2006